

Ett kvartsekel fångvård i Finland.

Straffets ändamål har ursprungligen enbart varit att avskräcka individen från att begå brott och sålunda skydda samhället. Verkställandet av straffet skulle framkalla rädsla och skräck, vilket skulle hindra den straffade från att framdeles förfalla till brott. Förverkligandet av denna allmänna princip ansågs vara så enkelt, att lagbestämmelser ej ansågos erforderliga. Genom regeringens brev och en del för straffanstalterna fastställda reglementen rättades visserligen uppkomna missförhållanden, men systemet som sådant lämnades orubbat. Efter uppehållet i lagstiftningen under förra hälften av 1800-talet, kunde man i fråga om straffsystemet övergå till ett nytt, förbättringssystemet, som motsvarade folkets förändrade rättsbegrepp. Vid 1863—64 års lantdag godkände ständerna de allmänna principer, på vilkas grund den nya allmänna strafflagen skulle byggas, och vilka skulle följas vid straffverkställigheten. År 1866 stadfästes sedermera en tillfällig lag om verkställighet av frihetsstraff.

Under samma årtionde påbörjades de omfattande ändrings- och nybyggnadsarbeten, vilka genomförandet av ett med »allmänna principerna» överensstämmande straffsystem påkallade. Under ett kvartsekel offrades på dessa arbeten åtminstone 10 miljoner mark i dåtida mynt. Då under dessa årtionden talrika nya bestämmelser angående den inre ordningen och skötseln av fängelserna utfärdades blevo straffanstalterna i huvudsak organiserade såsom förutsattes i lagen av den 19 december 1889 om verkställighet av straff, vilken trädde i kraft först år 1894.

Övervakandet av de allmänna fängelserna hade i reglementet för landshövdingarna av år 1687 överlämnats åt dessa. De första egentliga reglementena för fångvården utfärdades 1818 och 1824. Redan den kommitté, vilken på 1860-talet hade utarbetat de ovannämnda förslagen till »allmänna principer«, hade föreslagit, att för fängelsernas administration och övervakande skulle upprättas ett särskilt centralt ämbetsverk, fångvårdsstyrelsen, vilket även skedde år 1881. Härefter följde reglementena för tukthusen av år 1886 och för länsfängelserna av år 1891. Vid sekelskiftet gjordes flere förslag till förnyelse av dessa reglementen, senast år 1911, men intet av dem förverkligades. Huvudorsaken härtill var de svåra politiska förhållandena under det första världskriget och dessförinnan. Sålunda förblevo de under åren 1880—90 stadfästa stadgandena gällande ännu under ett par årtionden av detta sekel. Först efter den ryska revolutionen och det finska frihetskriget år 1918 kunde ett reformarbete påbörjas även på fångvårdens område.

Då nu 25 år förflutit sedan dess, är det på sin plats att kasta en blick på straffverkställighetens och fångvårdens utveckling under det första kvartseket av vårt lands självständighet. För att giva en klar överblick bör denna historik, utan att fördjupa sig i detaljer, indelas i sakgrupper och ej framställas i kronologisk följd.

Genom 1889 års lag om verkställighet av straff infördes villkorlig frigivning av fångar hos oss. Förslag härom hade icke förverkligats i 1866 års lag, emedan det i lantdagen vunnit endast tvenne stånds godkännande. Förutsättningarna för en fånges försättande i villkorlig frihet enligt 1889 års lag voro bland annat, att domen innefattade minst 3 års frihetsstraff och att därav minst tre fjärdedelar utståtts, av livstidsstraff 12 år. Ärendena avgjordes av senatens justitiedepartement, efter år 1919 av Högsta domstolen. Genom en lag av år 1931 ändrades dessa stadganden såtillvida, att det minsta straffbelopp, som måste av-

tjänas vid tidsbestämda frihetsstraff (till livstid dömda kunna villkorligt frigivas endast genom benådning) är två tredjedelar och minst sex månader. Ärendena avgöras av justitieministeriet, efter 1936 av fängsvårdsverket. Om fånge ej blivit sålunda villkorligt frigiven efter prövning, bör han på fängelsedirektörens åtgärd obligatoriskt frigivas, då av straffet återstår att avtjäna en tolfedel. År 1931 utfärdades förordning om övervakning av villkorligt frigiven fånge. Av de under 1932 villkorligt frigivna ha under prövotiden 17 % ånyo hemfallit till brott. Efter detta år har antalet av dem, som ånyo begått brott, sjunkit så, att det år 1938, det sista fredsåret, var 10 % av de frigivna. På grund härav ansåg man sig kunna ytterligare lätta på bestämmelserna angående fångarnas villkorliga frigivande. Enligt en lag av år 1944 kan den, som första gången insatts i fängelse, ävensom den som ej begått brott under 5 års tid, räknat från den tidpunkt då han fullständigt utstått det honom senast ådömda frihetsstraffet, försättas i villkorlig frihet, då hälften av straffet är sonad. Den obligatoriska villkorliga friheten, som ansetts av nöden för det sämre fängementets skull, följer då $\frac{5}{6}$ av straffet utstås.

År 1944 ändrades lagen om verkställighet av straff även i flere andra viktiga hänseenden. Sålunda har justitieministeriet numera befogenhet ifall den dömda är svårt sjuk eller gravid, att förordna, att verkställigheten av straffet skall uppskjutas till dess den dömda tillfrisknat eller förlossningen och därpå följande rekonvalescens ägt rum. Ministeriet äger även bevilja fånge rätt att besöka en nära anhörig, som är svårt sjuk, eller att följa denne till graven. Av de disciplinära straffen avskaffade den nya lagen inspärlandet i mörk cell och prygelstraffet, vilkas användning i fängelserna emellertid från år till år minskats. I stället för dessa straffmedel stadgar lagen inspärning i enskild cell (straffcell) under begränsad tid, högst 20 dygn i gången, sammanlagt högst hälften av strafftiden och maximum 90 dygn. Denna tid räknas ej som strafftid. Även spar-

och flitpenningar kunna enligt den nya lagen förklaras förbrutna för en tid av högst 6 månader.

Enligt 1944 års lag är tvångsklassen, frihetsstraffets strängaste del, icke mera obligatorisk för alla, vilka dömts till tukthusstraff. I denna klass placeras endast fånge, som begått brott inom fem år efter det han fullständigt avtjänat det honom senast ådömda frihetsstraffet. Andra fångar börja genast avtjäna sitt straff i läroklassen. Av disciplinära skäl kan även en dylik fånge nedflyttas till tvångsklassen. Även fängelsefånge kan av samma orsak nedflyttas till en ny korreklionsavdelning.

Slutligen förpliktar 1944 års lag rannsrakningsfånge att arbeta, såvida han kommer att vara i fängelse över 7 dagar.

Dessa äro i korthet de viktigaste ändringar som under detta kvartsekel vidtagits i lagen om straffverkställighet och fångvården. En del av dem hava varit betingade av humanitära skäl, andra åter hävda allvaret i straffets verkställighet.

I författningarna rörande denna förvaltningsgren har gjorts en mängd ändringar. Redan år 1917 tillsattes en kommitté för att pröva erforderliga förbättringar inom fångvården. Kommitténs arbete slutfördes i slutet av år 1920. År 1925 tillkom den i huvudsak på kommitténs förslag baserade förordningen angående fångvårdsväsendet, vilken ersatte de tidigare nämnda fängelsereglementena av åren 1886 och 1891. Tidigare, år 1922, hade 1881 års förordning angående fångvårdsstyrelsen upphävts och denna självständiga centralstyrelse hänförts till justitieministeriet såsom avdelning för fångvårdsärenden i ministeriet. En ny förordning av år 1936 om fångvårdsväsendet, i vilken denna avdelning av ministeriet benämnes fångvårdsverket, förtydligar och fullständigar den tidigare förordningen av år 1925.

Fångförslingen på landsorten har sedan gammalt varit en skyldighet, som ålegat ägare av mantalssatt jord. På 1800-talet gjordes flere förslag om dess övertagande av staten. Lagberedningen uppgjorde år 1902 ett förslag i denna riktning. År 1925 utfärdades en lag och följande år en

förordning om fångforsling. År 1926 stadfästes även reglemente för fångförare. Fångforslingen åligger enligt detta reglemente länsfängelsernas förvaltning. Det finnes allt som allt 310 fångförare. Förordning angående fångars transport å järnväg har stadfästs år 1922.

Under förloppet av ifrågavarande tidsperiod förändrades fångvårdens centralförvaltning såtillvida, att det tillsattes tvenne fångvårdsinspektörer, den ena för ordningen och disciplinen i fångelserna samt fångarnas placering och den andra för fångarnas själavård och undervisning samt för vården av frigivna fångar. Även anställdes vid centralförvaltningen en ekonomieinspektör för att övervaka och leda fångvårdsväsendets ekonomi och arbetsrörelse samt en arkitekt för övervakandet av fångelsernas möbelindustri. Kontrollen över fångelsernas allt mera omfattande jordbruk och utarbeten överhuvud underställdes en speciell jordbruksinspektör. Vid centralförvaltningen tillsattes slutligen en överläkare för att övervaka hälso- och sjukvården i fångelserna. Sedan år 1935 tjänstgör vid fångvårdsverket en fångelsepsykiatriker, som har till uppgift att för klarläggande av brottslighetens orsaker samt för motarbetande av densamma undersöka sådana fångar, som avtjäna frihetsstraff och på denna grund göra nödiga förslag om straffens ändamålsenliga verkställande. År 1921 infördes vid fångvårdsverket ett centralfångregister över fångar, vilka avtjäna frihetsstraff och dit fångelserna sända handlingarna angående frigivna fångar.

I fångelseförvaltningen åter har enligt förordningen av år 1936 en del av arbetet med och ansvaret för fångelses ekonomi överförts till ekonomiechefen. Vidare ha stadgandena rörande tjänste- och befattningshavarnas arbete vid fångelserna förfullständigats och förtydligats. För erhållande av vaktchefs- och förmans- samt vaktbefattning erfordras av sökande enligt förordningen en specialkurs. Sådana kurser hava föranstaltats vid centralfångelserna i Helsingfors och Åbo samt delvis också vid andra fångelser.

I bestämmelserna rörande fångvården har speciellt beto-

nats fångarnas hållande i arbete. År 1925 meddelade fångvårdsverket speciella föreskrifter angående bedömandet av fångarnas uppförande (förnyade år 1944) och över deras rättigheter i de olika klasserna samt regler för fångarnas ordning och uppträdande. År 1928 utarbetades »fångregler» (förnyade år 1936), d. v. s. en sammanfattning av lagen och reglementen samt andra bestämmelser rörande fångars rättigheter och skyldigheter. År 1939 utfärdades förtydligande anvisningar om användandet av disciplinära straff i fängelserna.

På tal om vården av fångarna må nämnas, att år 1932 inrättades vid tvångsarbetsinrättningen i Ekenäs en särskild sjukhusavdelning för tuberkulösa fångar. Avdelningen måste på grund av kriget överföras till centralfängelset i Tavastehus. Vid sistnämnda fängelse har sedan år 1931 fungerat en barnavdelning, där de kvinnliga fångarnas små barn under två år vistas i en särskild sköterskas vård om dagarna, medan mödrarna äro i arbete å olika avdelningar.

Fångarnas arbeten ha under detta kvartsekel undergått en betydande utvidgning, såväl vad inarbeten som snickeri-skrädderi- skomakeri- metall- m. fl. arbeten beträffar, som i fråga om jordbruks- och andra utarbeten. Arbetena hava intensifierats på sådant sätt, att de i allmänhet skola utföras på ackord inom viss tid. För utfört arbete erhåller fången flitpenningar för det belopp, som överstiger värdet av förplägnings- och beklädnadsutgifterna, enligt en bestämd procent i de olika fångklasserna. För intensifiering av arbetet har till arbetssalarna anskaffats en mängd tidsbesparande maskiner. År 1920 funnos i fängelserna huvudsakligen endast skomakeri- och skrädderismaskiner, ca. 150 st. För närvarande finnes det över 1000 olika arbetsmaskiner. Ävenså ha fängelsernas arbetssalar utvidgats. Vid centralfängelserna i Helsingfors och Åbo hava speciella verkstadsbyggnader uppförts i vardera fallet omfattande ett utrymme av 11000 m³.

I detta sammanhang kan nämnas, att i Tavastehus centralfängelse sedan år 1932 hållits hemvårdskurser för kvinn-

liga fångar, vid vilka unga, speciellt utvalda fångar fått undervisning i matlagning, trädgårdsskötsel, barnavård och överhuvudtaget sådana arbeten och göromål, vilka förekomma i ett hem. De, vilka genomgått dessa kurser, hittills över 300 fångar, hava varit eftersökta såsom hembiträden i privata familjer o. s. v.

Redan 1912, då Ilmajoki och Sukeva fångkolonier grundades, började man använda fångar i nyröjnings- och överhuvud jordbruksarbeten, men denna arbetsform förblev under ett årtionde ganska anspråkslös och var snarare ett experiment. Först då fångantalet efter frihetskriget kännbart stigit, började man i större utsträckning överföra fångar från slutna fångelser till jordbruksarbeten. Detta arbetsområde har därefter år för år utvidgats. Sålunda är fångelsernas odlade areal, vilken för ett kvartsekel sedan omfattade endast några hektar, numera 4200 ha. År 1935 grundades fyra kärnfångelser, Kjulo, Huittinen, Karvia och Pelso reservfångelser, för att upprödja odlingsdugliga kärn för kolonisation. Det förstnämnde har likväl år 1942 överlämnats till försvarsmakten. I dessa kärnfångelser har hittills grävts 227 km avloppsdiken och 1200 km mindre diken, gräflats 2050 ha mark, byggts 104 st. småbrukarbostäder och 330 lantbruksbyggnader samt 131 km vägar o. s. v. Jämsides med jordbrukets utvidgning har även fångelsernas husdjursstam ökats. För tjugofem år sedan funnos i fångelserna endast några hästar, kor och svin. Nu finnas följande antal husdjur: 1072 nötkreatur, 410 hästar, 470 svin, och 500 får m. m.

Om andra utarbeten än jordbruksarbeten må nämnas, att såsom fångarbete byggdes under åren 1928—36 ungefär 30 km av Lahtis—Heinola bansträckan. Då detta arbete slutförts, förflyttades fångarna till Heinola kommun för att bygga Vierumäki sportinstitut. Samtidigt användes fångar på bansträckan Virdois—Haapamäki i banvallsarbeten. Åren 1935—37 byggdes med fångarbetskraft veterinärlaboratoriet i Helsingfors. Vidare hava fångarna under åren 1934—37 deltagit i ombyggnadsarbeten vid Saima kanal. Under krigs-

tiden har ett stort antal fångar använts i befästningsarbeten vid gränsen, varjämte fångkraft använts vid bygandet av tre kraftverk. Dessutom har ett stort antal fångar på olika håll i landet använts för upplagning av brännstovv och i skogsarbeten, hamnarbeten o. d. I vedhuggnings- och andra skogsarbeten har fångarnas antal tidtals stigit till 750 man per dag och antalet fångar i utarbeten har i allmänhet varit c. 6000 man.

På tal om fångarbeten bör ännu nämnas de mycket omfattande nybyggnadsarbeten, vilka under dessa år utförts vid olika fängelser. Två centralfängelser, vilka bedriva jordbruk, Konnunsuo och Sukeva, hava byggts samtidigt. Det förstnämnda blev ordinarie år 1935 och det senare år 1938. I dessa fängelser finnes ordinarie platser för 500 fångar. Odlingsarealen i vardera är i det närmaste 1000 ha. Det i Riihimäki för 400 fångar uppförda centralfängelset ställdes på ordinarie stat år 1938. Även detta fängelse har ett jordbruk, som omfattar c. 200 ha. Vid Kerava ungdomsfängelse, vars byggnader och marker år 1927 övertogs av fångvården, har utförts vidsträckta tillbyggnadsarbeten. Likaså har byggnadsarbetena på ett nytt kvinnofängelse i Tavastehus påbörjats, men under de senaste åren ha medel ej kunnat beviljas för arbetenas fortsättande, ehuru ett dylikt fängelse vore i hög grad av nöden, så att det gamla och för sitt ändamål olämpliga fängelset äntligen kunde upplåtas till museum. Så har även det påbörjade förflyttandet av Helsingfors länsfängelse till annan plats, till centralfängelsets område, av pekuniära skäl fått anstå tills vidare. Bland större förändringar i fråga om byggnaderna under denna tid må ännu nämnas, att i Åbo centralfängelsets huvudbyggnad de talrika, allt för stora gemensamhetsrummen uppdelats i mindre, varvid i samma byggnad även andra ändringsarbeten utförts. Under det förflutna kvartseket har allt som allt i runt tal 65 milj. mk nedlagts på nybyggnadsarbeten vid våra fängelser, vilka samtliga arbeten utförts av fångar.

I ledningen av fångernas byggnadsarbeten har sedan

år 1921 deltagit en i fångvårdsverket tjänstgörande arkitekt, vilken tidvis haft t. o. m. 2 medhjälpare, samt därtill en byggmästare och en maskinmästare.

På tal om fängelsebyggnaderna må slutligen nämnas, att år 1941 stadfästes brandskyddsreglemente för fängelserna.

Vad sedan utvecklingen av fängelsernas inkomst- och utgiftsstat beträffar, voro totalinkomsterna av arbetsrörelsen, således för inomhusarbetena, för ca. 25 år sedan 1,5—2 milj. mk. och år 1943 58,4 milj. mk. Jordbruksinkomsterna voro för ett kvartsekel sedan knappa 1 milj. mk. och år 1943 30,8 milj. mk. Fängelsernas totalutgifter år 1919 voro 59,3 milj. mk. och år 1943 167,3 milj. mk. Totalinkomsterna åter, då nybyggnads- och uppodlingsvärdet inberäknas, voro under dessa år 8, resp. 106 milj. mk. Inkomsterna täckte sålunda utgifterna år 1919 till 13 % och år 1943 till 63 %.

Vad fångtalet beträffar har under detta kvartsekel stora växlingar ägt rum. År 1917, således före frihetskriget, var fångarnas dagliga antal i medeltal 3300. Efter frihetskriget steg antalet till 6000. I huvudsak på grund av den stränga alkohollagstiftningen steg fångantalet fortsättningsvis, uppnående år 1934 ett dagligt antal av c. 9000. Därefter började en kraftig nedgång. År 1938 sjönk medeltalet redan under 6000, men har åter stigit under krigsåren, för att i slutet av 1944 på grund av omfattande benådningar märkbart nedgå.

Beroende på det ovan sagda har även personalen inom denna förvaltningsgren ökats. Därtill har även medverkat det, att vakternas arbetstid förkortats, först år 1927 till i medeltal 9 timmar och åren 1937—39 till 8 timmar per vardag. År 1919 uppgick personalens antal allt som allt till c. 1000. År 1943 hade antalet stigit till 1700.

Denna summariska översikt över fångvårdsarbetet under det första kvartseket efter vår självständighet, må härmed avslutas. Den torde ha givit en bild av de ansträngningar, som gjorts för att förbättra och utveckla förhållandena.

A. P. Arvelo.